

## DE SUIKERRAFFINAGE TE ROTTERDAM DOOR H. VAN OORDT VAN LAUWENRECHT.

In dit opstel is steeds sprake van het raffineeren van rietsuiker, daar de winning der ruwe suiker uit riet natuurlijk niet te Rotterdam doch in de overzeesche gewesten, waar suikerriet groeien kan, geschiedde. Ook werden hier ter stede geen beetwortelen tot ruwe bietsuiker verwerkt, hoewel eene poging daartoe al vóór 1810 gedaan werd <sup>1)</sup>. Alleen bestond in de laatste helft der 19de eeuw in de nabijheid van Rotterdam eene beetwortelsuikerraffinaderij, de Rotterdamsche Suikerraffinaderij (in de wandeling de „R. S.” geheeten) en wel te Schoonderloo onder Delfshaven, dus niet in de kom der toenmalige gemeente (stad) Rotterdam. Die fabriek, behorende aan de naamlooze vennootschap van dien naam, werd, na eene periode van onvoordeelige zaken, gesloten en de vennootschap geliquideerd.

De opkomst der suikerraffinaderij te Rotterdam was een gevolg van den meerderen suikeraanvoer, sinds dit artikel van het eiland St. Thomas en uit Brazilië door de Hollandsche kooplieden — onder welke ook Rotterdamsche — rechtstreeks werd aangevoerd. In 1594 reeds werden hier drie suikerbakkers of raffinaeurs aangetroffen. Het waren Reynier Maertensz. van Beaumont, die eigenaar was van het huis „het Moriaenshoofd” en van het daarachter in de Moriaensteeg gelegen „Suyckerhuis”, Pieter Claesz. Winter, die een suikerbakkerij in de Kalverstraat had en Pieter Michielsz. van der Heyde, wiens suikerbakkerij gelegen was in de Hoofdsteege <sup>2)</sup>.

In den loop der zeventiende eeuw werden nog verschillende suikerraffinaderijen te Rotterdam opgericht; een der belangrijkste was die, welke in 1632 door Johan Jacobsz. de Mey aan den Wolfshoek gevestigd werd.

In 1643 was Pieter Henricksz. Goutswaert, raad en vroedschap der stad Rotterdam, voornemens hier eene suikerraffinaderij op te richten. Hij sloot daartoe een „compagnieschap ende negotiatie van zuycker refeneren” met den koopman Johannes van der .... <sup>3)</sup>,

---

1) Zie het Overzicht van Bruining, hierachter op blz. 50.

2) Over de lotgevallen dezer drie raffinaderijen en die hunner eigenaren zie men het opstel van Mr. R. Bijlsma in Rotterdamsch Jaarboekje 1912, blz. 95.

3) De naam wordt in het concept-contract van (Febr.) 1643, verleden voor notaris A. Hofflant, niet nader genoemd. Deel XI (9), 1641—1644.

die als „meester refeneerder” zou fungeeren en van wien waarschijnlijk het plan is uitgegaan. Aan de zuidzijde van het Haringvliet tusschen Van der Swijp en den heer Willem Visch werd een huis gekocht, dat voor de raffinaderij zou worden ingericht; de benoodigde „pannen, potten, vormen ende wat daeraen dependeert” werden eveneens aangeschaft. Genoemde Johannes zou de technische leiding hebben; „het volcomen gesach, dierectie ende gouvernement” en daarvoor de som van zeshonderd caroligulden genieten. Voor kost-, slaap- en waschgeld van elken knecht zou hij tweehonderd en twintig gulden in rekening mogen brengen. Hij was verplicht om voor zijn administratie „te houden pertinente notitie in twee off meerder registers namentlyck een dagelijcx bouck off journaell daer provisionelyck alle de dagelijcxse verhandelingen werden geannoteert ende een grootbouck, daerinne alles pertinent wert overgedragen, opdat men daerinne cortelyck tot allen tijden can sien (ondervinden) hoe het met de voorschrevene compagnie staet”.

Het blijkt niet of dit plan is doorgegaan; alleen het concept-contract is aanwezig en Goutswaert, inmiddels burgemeester geworden, overleed reeds 29 April 1645.

Van een eind 17de-eeuwsche raffinaderij noemen we „het groot contract van societeyt of gemeenschap en maetschap van negotie in de raffinaderije van suykeren”, dat 25 December 1694 voor den tijd van twaalf jaar voor notaris Hans Smits gesloten werd door den koopman Dirk Seelen als geldschieter en Casparus Smit als technisch bedrijfsleider. De zaak werd gevestigd in het pakhuis van den eerstgenoemde op de Punt aan de zuidzijde van de Wijnhaven. Van de veertien artikelen zij het ons geoorloofd het negende hier over te nemen. Het luidt aldus: „Sullen de winsten, die onder Gods zegen staende dese compagnie sullen comen te vallen en avanceeren, in de compagnie blijven tot het uyteinde toe, omme de compagnie in haerselven dies te magtiger te maecten, ten ware dat de contrahenten gesamentlijck anders goetvonden”.

Het is wel zeker, dat het aantal suikerraffinaderijen te Rotterdam in de 17de eeuw en het begin der 18de eeuw zeer belangrijk moet geweest zijn. Immers reeds toentertijd voelde de Vroedschap zich verplicht, om maatregelen tegen de misbruiken in dien tak van nijverheid te nemen. Zij stelde toch 3 Februari 1720 reeds de

Ordonnantie tegen het gebruiken van bloed bij het raffineeren van suiker vast, inhoudende de volgende bepaling:

„Niemand vermag in het rafineren van suykeren eenig bloed te gebruiken, op de boete de eerste mael van seshondert guldens, de tweede mael van duysent guldens, en verbod van neringe voor altoos”.

Dergelijke voorschriften worden niet gegeven, of het misdrijf moet reeds vaak zijn voorgekomen, waaruit men wel tot het aanwezig zijn van een groot aantal raffinaderijen mag besluiten.

In 1734 werd de raffinaderij Van Oordt opgericht, waarop ik straks uitvoeriger terugkom.

18 November 1769 sluiten Cornelis Post, Cornelis van der Pot en Jacob van der Pot „een contract van compagnieschap bestaande in het raffineeren van suiker en hetgeene daartoe behoort, welke societeit zal canteeren onder de naam van Cornelis Post en Compie.” In 15 artikelen werden de wederzijdsche verplichtingen der vennooten vastgelegd, „op alle welke conditien en voorwaerden de heeren comparanten verklaerden hunne voorsz. compagnieschap ter goeder trouwe en onder inwagting van des Heeren zeegen te hebben aengegaen en geslooten”<sup>1)</sup>.

In het laatst der 18de eeuw ging de suikerraffinaderij, als zoo-veel andere nijverheidsbedrijven, er niet op vooruit. Als fabrieken van eenige beteekenis worden dan nog genoemd die van Van de Lande en Van Oordt, van Van Beeftingh en Boon, van Wilkens en J. Laregnere neveu, en van Wed. W. van der Masch en zoon en J. J. Elsevier<sup>2)</sup>.

Na den Franschen tijd geeft Bruining ons in zijn Tableau een overzicht van den toestand (1815). Hij zegt er het volgende van:

Les Rafineries de Sucre sont maintenant au nombre de 13 ou 14, et la plupart à quatre feux. Il y en avait autrefois plus de trente. Chacune d'elles employait de 20 à 25 ouvriers, parmi lesquels il y avait quelques femmes. Leurs productions étaient très recherchées et se débitaient très facilement le long du Rhin. Tandis que le cabotage des Rotterdamois fleurissait, il prévenait, ainsi qu'il a déjà été observé, qu'elles ne manquassent de matières premières. Dans les dernières années l'exemple de la Fabrique Royale, qui avait alors déjà pendant longtemps existé à Berlin, fut suivi par

---

1) Voor notaris Christiaan Beyerman te Rotterdam, akte 186.

2) Aanteekeningen van diverse certificaten, 15 Nov. 1796.

une de ces Rafineries, qui tâcha, déjà avant la réunion des Provinces-Unies à l'Empire Français, d'extraire des Betteraves un surrogat au sucre <sup>1)</sup>).

In 1819, bij de indiening van het wetsontwerp op de suikerbelasting, overhandigden de suikerraffinadeurs te Rotterdam en Dordrecht een in het Fransch gesteld, gedrukt adres aan de Staten-Generaal, waarin zij, met uitvoerige opgaaf van redenen, verzochten de wet niet aan te nemen. Die aanneming zou volgens hen den totalen ondergang van de raffinaderijen medebrengen. De elf Rotterdamsche onderteekenaars waren: 1. Van Oordt en Herklots, 2. J. P. Havelaar, 3. Van Beeftingh en Zoon, 4. H. L. van Tomputte, 5. Van Gennep en Certon, 6. Van de Lande en Van Oordt, 7. C. Bartels, 8. Joh. Hoogewerff Azn., 9. Wilkens en Zoon, 10. pr. proc. de Wed. A. L. Bicker, William Bicker Top, 11. Van Venendaal en Comp.

Nagenoeg dezelfde namen komen nog voor in het adresboek 1821—1830. Alleen wordt dan de firma Wilkens en Zoon niet meer genoemd en fungeeren als nieuwe raffinadeurs Is. Blomker op de Hoogstraat en H. G. Scholte, Achterklooster.

Over de suikerraffinaderij-vennootschap, in 1862 door de heeren W. J. Hoffmann, Jhr. P. G. M. von Fisenne en A. A. E. M. Serruys aangegaan en over hare fabriek te Schoonderloo heeft ons de heer W. J. Hoffmann J.Jzn. in het Rotterdamsch Jaarboekje voor 1915 bericht.

In den loop der 19de eeuw wordt nog te Rotterdam opgericht de firma Browne en Heine, eene kleine suikerraffinaderij aan de Hoogstraat, schuin tegenover de Fransche Bazaar, welke zich bijzonderlijk toeleigde op de fabrikage van kandij, hoofdzakelijk voor binnenlandsch verbruik. De firmant Heine was een uitstekend vakman en werkte zelf mede. Later was firmant de heer Limburg en nog later werd de zaak in eene naamlooze vennootschap omgezet, welke nog bestaat. Ten kantore dier maatschappij wist men zich overigens geene nadere bijzonderheden omtrent de geschiedenis der zaak te herinneren <sup>2)</sup>).

---

1) Tableau topographique et statistique de Rotterdam par G. Bruining, p. 160.

2) Mijn indruk, opgedaan bij mijne pogingen, om inlichtingen over de geschiedenis van de suikerraffinage in mijne geboortestad in te winnen, is trouwens, dat men zich te Rotterdam in het algemeen bitter weinig bekommert om de voorgeschiedenis van zijn bedrijf.

Na dit korte en geenszins volledige overzicht van de geschiedenis der Rotterdamsche suikerraffinaderijen zij het mij vergund eenigszins uitvoeriger de lotgevallen van de raffinaderij mijner familie te beschrijven. Zij werd in 1734 te Rotterdam gevestigd onder de volgende omstandigheden.

Zekere Hendrik van Oordt uit Middelburg ging voor drie jaren in de leer bij den koopman Hermanus van de Lande aan de Nieuwehaven te Rotterdam <sup>1)</sup>. Op 27 Mei 1733 trouwde hij aldaar met de dochter van laatstgenoemde, Sara van de Lande. Hij had een broeder, Galenus van Oordt, in Nederlandsch-Indië. Aanvankelijk vestigde hij zich te Middelburg, doch weldra keerde hij naar Rotterdam terug. Misschien opgewekt door brieven van zijn broeder Galenus kwam hij op de gedachte, om Indische suiker te raffineeren. Er was geene fabriek beschikbaar, om in te beginnen en vakervaring had hij evenmin. Zijn schoonvader bracht het noodige kapitaal tegen deelgenootschap in; deze kocht op 1 Mei 1734 een huis met bijgebouw, met de voorgevels uitkomende aan den Wolfshoek en aan de Wijnstraat <sup>2)</sup>. De firma Van de Lande en Van Oordt werd in 1734 opgericht en bestond bijna 1½ eeuw. Reeds na eenige maanden kocht H. van de Lande twee aaneengebouwde huizen met bijbehooren, aan den Wolfshoek en aan de noordzijde van de Wijnstraat gelegen; terwijl daarmede, onder den naam „de Olifant”, eene flinke fabriek verrees, die drie jaren later nog werd uitgebreid. Het huis aan den Wolfshoek werd nog vele jaren door Hendrik van Oordt en diens stamhouders bewoond, laatstelijk door Gregorius van Oordt, die het in 1876 verliet. De fabriek kwam eerst aan diens grootvader, ook Gregorius van Oordt geheeten, en toen aan hem.

Alras werd H. van Oordt's jaarlijksch inkomen uit de raffinaderij

---

1) Die woning werd op 3 Juli 1771 door Hendrik van Oordt verkocht en werd later de zaak der firma Hollert & Kolff.

2) Het Schepenregister van Rotterdam vermeldt dienaangaande:

„Hermanus van de Lande coopman alhier koopt 1 Mei 1734 van mr. Elias van der Hoeven raad en hoofdofficier (van Rotterdam) als man van Maria van de Graaf de Vapour: twee huizen, pakhuizen en erven: het eene aan het Wolfshoek gelegen achter het andere; het tweede aan de Noordzijde van de Wijnstraat strekkende vóór van de straat tot achter aan het eerste huis. Koopsom f 13663.— als: in contanten f 663.— en drie schuldrentebrieven samen groot f 13000.— door Herms. van de Lande denzelfden dag voor Schepenen aan den verkooper „schuldig verklaard”. Prot. nr. 4054.

op 5000 gulden geschat en dat van zijn schoonvader op f 9000 <sup>1)</sup>. De geldelijke hulp van zijn schoonvader kon hij spoedig door zijne erfenis uit de ouderlijke nalatenschap teruggeven; maar al te voren, in 1737, was hij in staat geweest, met hem samen een perceel aan te koopen in de Wijnstraat, opnieuw ter vergrooting der fabriek, en nog in 1744, 1745 en op 2 Febr. 1748 ging die uitbreiding, door aankopen naast de woning op den Wolfshoek, voort <sup>2)</sup>. Op 30 Mei 1745 verkreeg hij het burgerschap van Rotterdam en legde hij den poorters-eed af. Hij werd ook commissaris van het zeerecht.

Het sterven van zijn compagnon-schoonvader, op 26 Maart 1748, liet hem als eenig bestuurder hunner handelszaken achter.

De groote vlucht, die zijne ondernemingen kregen, deed hem besluiten, eigen schepen uit te rusten, om ter koopvaardij te varen en de ruwe suiker voor zijne fabrieken uit de Indiën aan te voeren. Eene teekening in Oost-Indischen inkt, door zijn zoon Hendrik van Oordt gemaakt, bestaat nog van een dezer tweemasters.

Op 12 April 1753 stierf zijne eerste vrouw en op 22 Mei 1754 hertrouwde hij met Willemina van Charante <sup>3)</sup>.

Toen ter tijde was, ter vervanging van twee brouwerijen, genaamd „het Hart” en „het Witte Hart”, eene suikerraffinaderij gebouwd. Huizen daarnaast langs de Doodesteeg, thans de Hertestraat, en verderop door het water van de Scheepmakershaven bespoeld, voorspelden aan zijn koopmansblik, hoe dit alles voor uitbreiding zijner ondernemingen was te veranderen in eene woning, verbonden aan die fabriek, omgeven van eene doeltreffende landingsplaats voor zijne schepen. Hij kocht deze panden en liet ze afbreken, om weldra de lange rij der deftige huizen aan de Boompjes te vermeerderen met een statig, degelijk gebouw, terwijl het verkeer, waar thans de Hertekade is, met het bedrijf eener nieuwe suikerraffinaderij toenam. Bedoelde woning werd het stamhuis van den Rotterdamschen tak der familie Van Oordt.

Eene periode van verhoogden bloei was aangebroken met het

---

1) Kohier van het personeel 1743.

2) Zie Giftebrieven van 1 Nov. 1737, 6 Juni 1744, 4 Nov. 1745 en 2 Febr. 1748.

3) De familie Van Charante is blijkbaar ook bij het raffineeren van suiker betrokken geweest, want in „Ned. Patriciaat”, jaargang 1916, wordt op bladz. 92 vermeld, dat Adrianus van Charante, geb. 10 April 1721, op 1 Mei 1759 de suikerraffinaderij „de Posthoorn”, aan de westzijde van de Leuvehaven, kocht.

in gebruik nemen der nieuwe fabriek, waarin ook kandij gemaakt werd. Hoezeer Van Oordt's werkzaamheden zich daardoor ook uitbreidden, bleef hij alleen het beheer voeren en gaf hij aan zijne oudste zonen geen deel daarin. Zijn derde zoon, Pieter, kreeg echter het huis aan den Wolfshoek ter bewoning. Hij stichtte aan „het Nieuwe Werk” eene buitenplaats, met een afzonderlijk „speelhuis”, om er van den zomertijd te genieten. Die buitenplaats werd omstreeks 1770 gebouwd.

Van Oordt woekerde met zijn tijd en verlangde dit ook van zijne medewerkers. Dagelijks begon hij de werkzaamheden met eene korte godsdienstoefening, waarbij zijn personeel zijne komst steeds in voorgeschreven opstelling moest afwachten. Toen zijn zoon Gregorius als afgevaardigde in Den Haag vertoefde, ter mede-uitoefening van de landsregeering, vermaande hij dezen, om ten spoedigste zijne plaats op het kantoor weder in te nemen. Ook een brief aan zijnen zoon Jan Willem, die te Utrecht zijn bruiloft vierde, teekent hem. Hij berichtte n.l. aan dezen, dat er, na de inzegening van zijn huwelijk met Mejuffrouw Gobius, geen verdere tijd viel te verzuimen en dat de kantoorarbeid op hem wachtte.

Wat aan zijne schepen naar Oost- en West-Indië wedervoer, is te veel om hier te vertellen; blijkens een brief van den gouverneur van Demerary, aan hem gericht, waren de lotgevallen hunner bemanningen soms allermerkwaardigst en de ontvangst van dat schrijven, in 1758, zal het gemoed van onzen patriarch bewogen hebben, reeds om de groote belangen, die erbij betrokken waren.

Op 5 Oct. 1762 kocht Van Oordt van de erfgenamen van Adriana de Veth, moeder zijner eerste echtgenoot, het geheele complex aan den Wolfshoek voor ruim f 25.000.—, maar in 1757 was hij reeds verhuisd naar het Bolwerk (prot. no. 4271), en wel naar het groote pand belendende aan zijne fabriek „het Witte Hart”. In dit huis, thans Bolwerk no. 14, vierde hij op 22 Mei 1779 zijn zilveren bruiloft. Zijne tweede vrouw stierf 2 Oct. 1802, oud 80 jaar en hijzelf 24 Juni 1805, oud 95 jaren. Het huis ging later over op zijnen jongsten zoon Willem Hendrik van Oordt, zijnen kleinzoon Hendrik Willem Adriaan van Oordt, zijnen achterkleinzoon Willem Hendrik van Oordt en wordt thans nog bewoond door de weduwe en kinderen van laatstgenoemde.

Wat het verloop der zaken betreft na den dood van Hendrik

van Oordt, zij het volgende vermeld. Zijn tweede zoon, Gregorius (geboren uit zijn tweede huwelijk met Willemina van Charante, op 3 April 1759), exploiteerde op zijn verlangen de suikerraffinaderij „de Olifant” in compagnie met den echtgenoot van diens zuster (Geertruida Sara), Willem Hendrik Herklots en met den jongsten broeder, Willem Hendrik van Oordt, onder de firma Van Oordt en Herklots. Die firma komt nog voor in het Rotterdamsch adresboek van 1817—1820, doch niet meer in dat van 1821—1830. Gregorius van Oordt verbond zich tevens, bij akte van 17 Jan. 1806 voor notaris Mr. H. A. Schadee, tot eene gemeenschappelijke behartiging, met zijnen broeder Willem Hendrik voornoemd, van de suikerraffinaderij het Witte Hart, firma Van de Lande & Van Oordt. Thans luidt de naam dier firma W. van Oordt & Co.

Op 1 Januari 1806 werd eene compagnieschap voor suikerraffinering en daarmede verbonden koophandel aangegaan; er waren drie firmanten en twee afzonderlijke kantoren,

1<sup>o</sup>. onder de firma Van de Lande & Van Oordt, fabriek „’t Hart”,

2<sup>o</sup>. onder de firma Van Oordt & Herklots, fabriek „de Olyphant”.

De suikerraffinaderij onder de firma Hendrik van Oordt & Co., gelegen aan de Hoogstraat, werd 17 Jan. 1806 opgericht, bij akte der vennootschap van suikerraffinadeuren, leden der familie Van Oordt, voor notaris Mr. H. A. Schadee verleden. Zij werd opgeheven en verkocht op 20 Nov. 1884, blijkens notitielijst van den publieken verkoop der machinerieën enz. van de stoomsuikerraffinaderij firma H. van Oordt & Co. Koopers waren Louis Dobbelman & Co., die in het, aan de buitenzijde nagenoeg onveranderd gebleven, uitgestrekte gebouwencomplex thans nog hunne tabaks- en sigarenfabriek drijven.

De firma Hendrik van Oordt & Co., in capaciteit op twee na de voornaamste rietsuikerraffinaderij die ooit in ons land bestaan heeft, werkte met een aanmerkelijk kapitaal; hare machinerieën werden omstreeks 1843 aangekocht door wijlen mijnen grootvader Hendrik van Oordt bij de machinefabriek Derosne Cail & Cie. te Parijs; zij kocht aanzienlijke partijen ruwe suiker, herkomstig uit alle rietsuiker produceerende landen ter wereld, had hare eigen beenzwartbranderij en ruime opslagpakhuizen en deed groote exportzaken in geraffineerd. Langen tijd was zij de grootste siroop-producente in Nederland. De door haar geproduceer-

de suiker en siroop, welke voor binnenlandsch verbruik was bestemd, werd door de firma's Gebroeders van Oordt en Van Oordt & Zonen & Co. (thans W. van Oordt & Co.), gedistribueerd, welke echter ook raffineerden of halffabrikaten verwerkten en nog als specialiteit kandij fabriceerden. De vennoten in de eerstgenoemde firma waren n.l. tevens vennoten in de beide laatstgenoemde firma's.

Eene oude suikerraffinaderij, dateerende uit de 18de eeuw, was die der firma Van Beeftingh in den Groenendaal, tusschen de Jaap Quackensteeg en de Kapitein Imansteeg. Om die fabriek te kunnen vestigen, moesten tal van perceelen door den stichter Van Beeftingh, die uit een Zeeuwsch geslacht gesproten was, worden aangekocht. In de eerste helft der 19de eeuw werd de fabriek overgenomen en voortgezet door de voormelde, nog steeds bestaande firma Gebroeders van Oordt, waarvan thans eenige firmante is mijne moeder, Wed. P. van Oordt, en die beheerd wordt door P. van der Kooij. In mijn bezit is nog de oude ijzeren kist, waarin de boeken en kasgelden van de firma Van Beeftingh werden bewaard. De oppervlakte der fabriek bedraagt ongeveer 1000 vierkante meter.

Omtrent de firma's Hendrik van Oordt & Co. en Gebroeders van Oordt, van welke wijlen mijn vader, Pieter van Oordt, aanvankelijk deelgenoot en later eenig eigenaar was, bezit ik vele gegevens, welke echter hier te lande niet door mij kunnen worden geraadpleegd, weshalve ik mij beperkte tot de vorenstaande beknopte opmerkingen dienaangaande. Desgewenscht zal ik gaarne ertoe bereid bevonden worden, die aan te vullen. Verder zal het mij hoogst aangenaam zijn, indien dit kleine opstel andere stadgenooten moge opwekken, om, hetzij zelven aan den Archivaris van Rotterdam meerdere gegevens nopens de suikernijverheid aldaar te verstrekken, of die aan mij af te staan voor eene meer uitvoerige studie. De familie Van Oordt heeft, wel is waar, steeds een voorname rol in de rietsuikerraffinage te Rotterdam gespeeld, maar dit neemt niet weg, dat het niet prettig voor mij was, terwijl de Redacteur van dit Jaarboekje mij gevraagd had om een artikel over een onderwerp van algemeen belang, hem te moeten afschepen met een opstel, dat ten slotte, wegens gebrek aan gegevens, meer is gaan lijken op eene kroniek van den Rotterdamschen tak mijner familie.